आतां विष्णु सखाराम जोशी व हरी सखाराम जोशी यांनी देव देवस्की करून घराण्यासाठी व गावासाठी कल्याण व्हावे म्हणून भाव केलेला धार्मिक [illegible] दिल्या ज्ञात नाहीत. यांनी घरच्या देवांचे सुद्धा आरंभ केले. त्यांच्यांत देव देवस्की व दिशाचे फार व कडक फार ते विठोबाला आवडत नाही.

सन १९०९ ते १९१३ चे दरम्यान विठोबाचे सद्गुरु श्रीमंत रामचंद्र — आप्पाजी उर्फ रावसाहेब बाबा महाराज सहस्रबुद्धे तथा श्री सद्गुरु वासुदेवानंद सरस्वती हे श्री सद्गुरु बीडकर महाराजांनी त्यांना नोकरी करीत असताना (P.W.D.) मध्ये रत्नागिरीस श्री. हरी सखाराम जोशी वकील यांचे कडे रहाण्यासाठी (नोकरी निमित्त ऑफीस वगैरे) पाठविले होते. ते जेवणखाण व राहणेचा श्री हरी सखाराम जोशी यांचे कडेच होते. त्यावेळीही श्री सद्गुरु बाबांची वृत्ति आत्मस्वरूपात पूर्ण रंगलेली होती. अशा या अवतारी पुरुषाचे वास जोशी यांचे घरांत झाल्यामुळे विठोबा यांस त्यांनी आणल्यामुळे जोशी घराण्यांत जन्म घ्यावा लागला व विठोबा हा १७ ऑक्टोबर १९१२ आश्विन शु. अष्टमीला श्री महालक्ष्मीचे दिवशी पोमेंडी बुद्रुक येथे जन्माला आला —

श्री. विठ्ठल गणेश जोशी

जन्म १७ ऑक्टोबर १९१२

आश्विन शु. अष्टमी

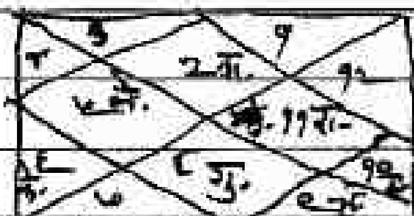

वृश्चिक लग्न धरावे निश्चित
घरत नये रास - धन

रवि बुध मंगळ शु.

लहान पणी पोटातील उबदाच्या विचार झाला त्यांत पुनर्जन्म

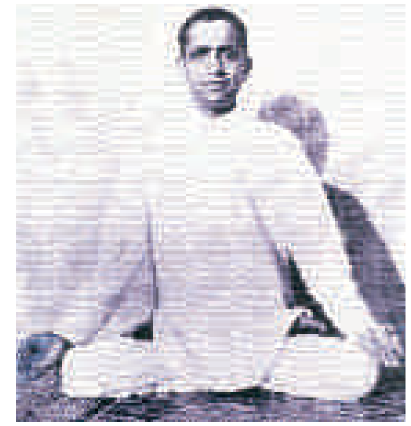

नाशिक येथे गंगातीरी (गोदातीरी) यती दर्शन

''...इंग्रजी ६वी चे परीक्षेचे अगोदर आपण बुवा व्हावे व सद्गुरु शोधावा ह्या विचाराचा जोर होऊन विठोबा घरांतील पैसे चोरून रत्नागिरीहून पळून मुंबई मार्गे नाशिक येथे बीडकर यांचे पंचवटी येथील दत्त मंदिरात ऊर्फ मठात आला. त्या वेळी तेथे बीडकरांचे शिष्य दामुअण्णा देशपांडे होते. त्यांचे बायकोने विठोबाला जेवण घातले. दोन दिवस गंगेवर स्नान केले. नेसायला पंचा, अंगात सदरा-कोट. ओळख नाही. अशा स्थितीत गंगेवर फिरत असता एक यती महाराज ७ फूट उंच, लंगोटी लावलेले, अंगावर व्याघ्रचर्म, दाढी जटा वाढलेले, खांद्यावर जळके लाकूड असे विठोबाला भेटले. त्यांनी विठोबाचा हात धरला व विचारले की ''काय रे पोरा, कुठे आला आहेस? तुला काय पाहिजे?'' म्हणून नदी कांठाने ओढीत नेले व प्रसाद तोंडात कोंबला. थोडा वेळ कांही गूढ बोलले. ''पुरा हो जायगा, बकत आनेपर पुरा हो जायगा, मत डरो, मत डरो, मेरी पूर्ण कृपा आशीर्वाद है।'' असे म्हणून घट्ट धरले. काय झाले ते लिहीता येत नाही. थोड्या वेळाने नाहीसे झाले. त्या नंतर विठोबाने त्यांना खूप शोधले. पण भेट झाली नाही...''

(श्रीमहाराजांच्या हस्तलिखितातून)

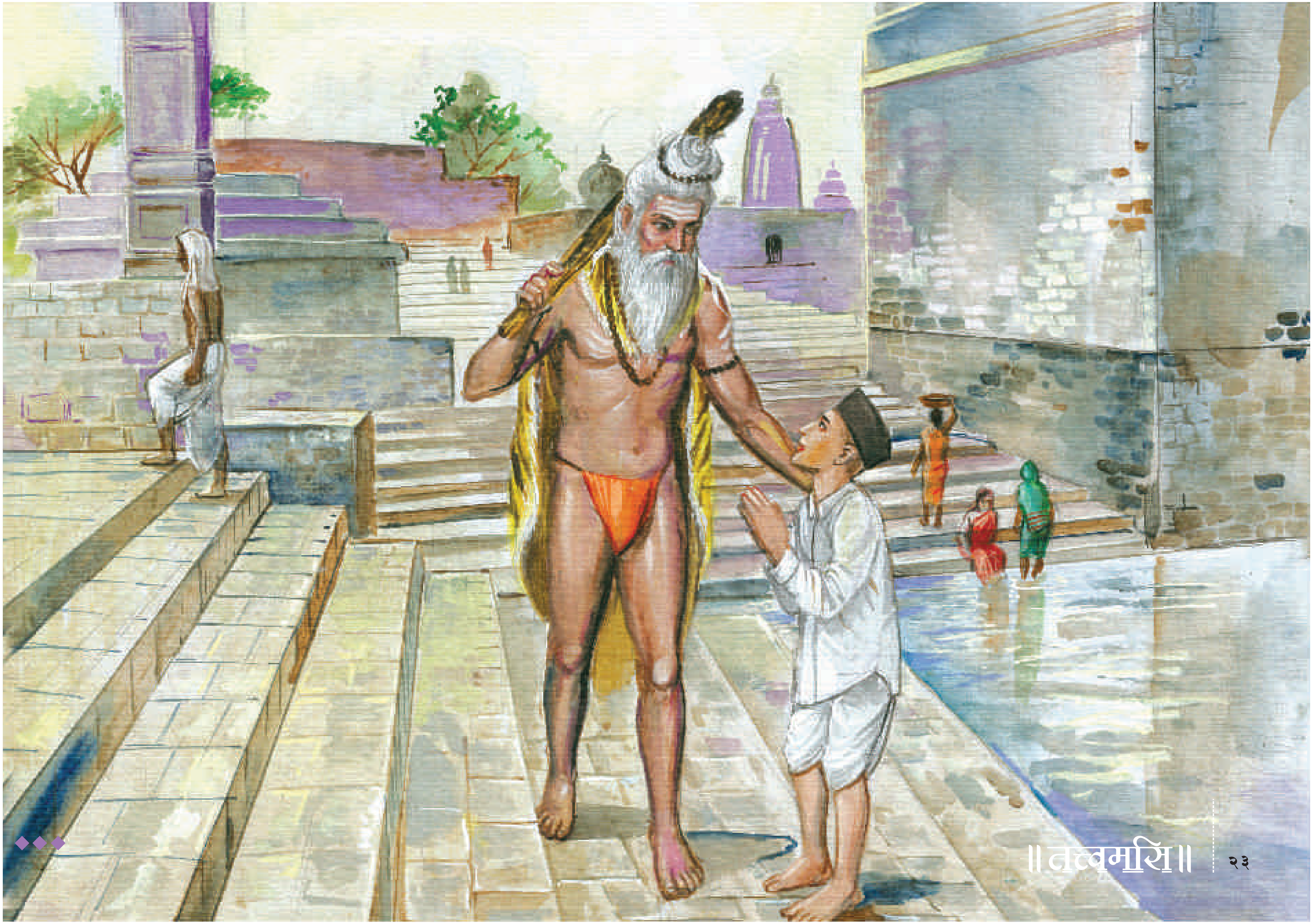

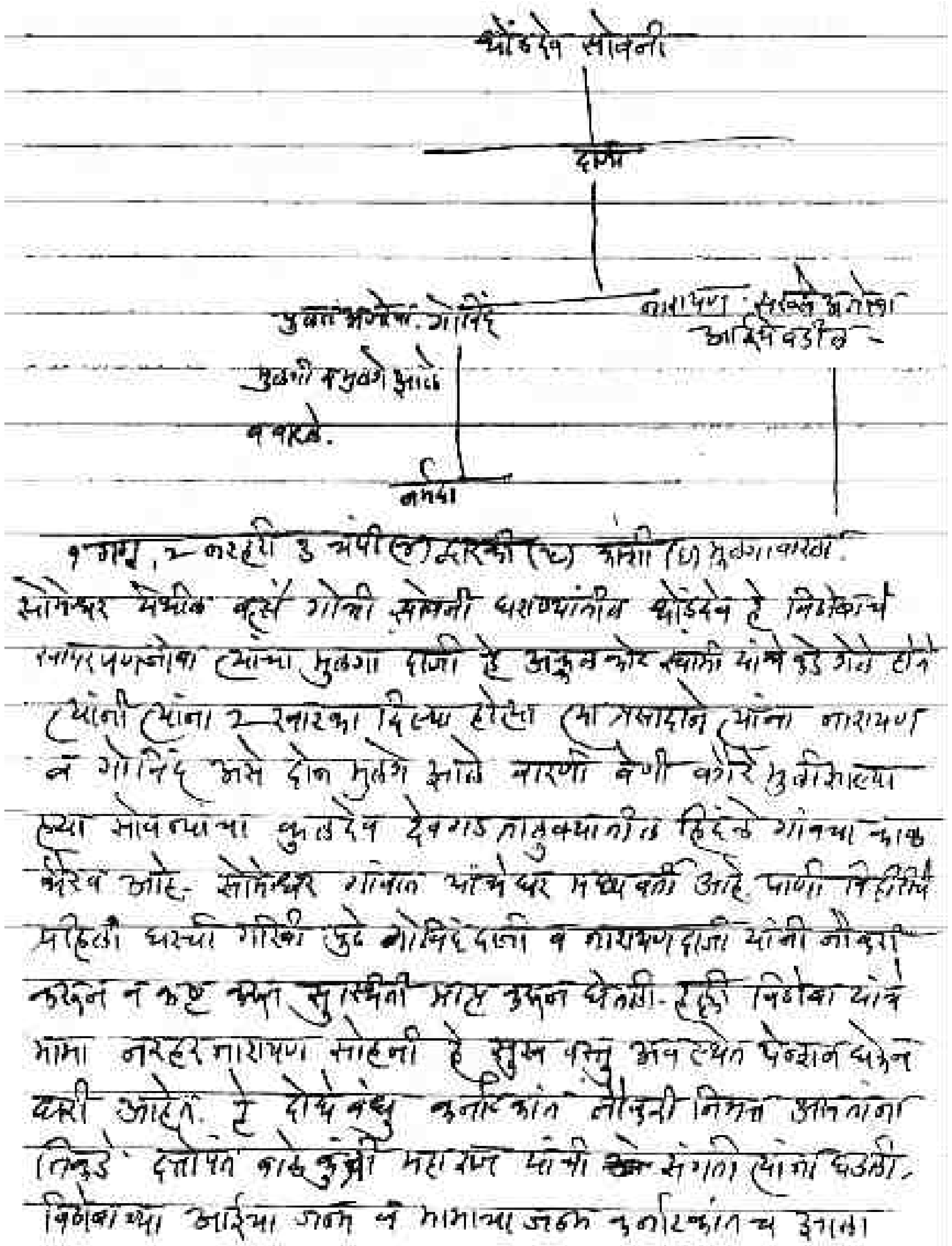

धोंडदेव सोवनी

दाजी

मुक्ताबाई गोविंद

नारायण सदाशिव [illegible]

मुलगी रखुमाबाई [illegible]

नर्मदा

१ मगन, २ कर्हाडी ३ [illegible] सरकी [illegible] [illegible]

सोमेश्वर [illegible] बसें गोखी सोवनी घराण्यातील धोंडदेव हे विठोबाचे
[illegible] पणजोबा त्यांचा मुलगा दाजी हे अक्कलकोट स्वामी यांचेकडे गेले होते
त्यांनी त्यांना २ नारळ दिले होते त्या प्रसादाने त्यांना नारायण
व गोविंद असे दोन मुलगे झाले नारायण [illegible] वगैरे [illegible]
त्या सोवन्यांचा कुलदेव देवगड तालुक्यातील हिंदळे गावचा [illegible]
भैरव आहे. सोमेश्वर गावात [illegible] घर [illegible] आहे. [illegible]
पहिली घरची गरिबी पुढे गोविंददाजी व नारायणदाजी यांनी नोकरी
करून व कष्ट करून सुस्थिती प्राप्त करून घेतली. हल्ली विठोबा यांचे
मामा नरहर नारायण सोहनी हे सुखवस्तु [illegible] पेन्शन घेऊन
घरी आहेत. हे दोघे बंधु कर्नाटकात नोकरीनिमित्त असतांना
तिकडे दत्तोपंत [illegible] महाराज यांनी [illegible] सांगितले त्यांना [illegible].
विठोबाच्या आईचा जन्म व मामाचा जन्म कर्नाटकातच झाला

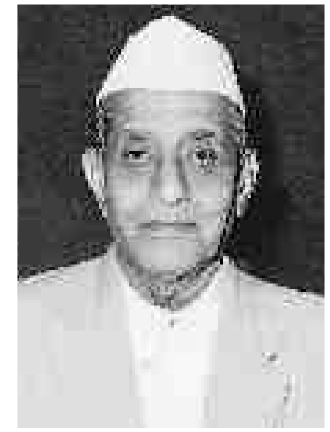

सद्गुरूंचे प्रथम दर्शन...

सद्गुरूंच्या शोधासाठी वयाच्या अठराव्या वर्षी श्रीमहाराज पुन्हा एकदा घर सोडून निघाले आणि पुण्याला बीडकर मठात पोहोचले. मठाचे विश्वस्त श्री वासुअण्णा भागवत यांनी महाराजांना मठात ठेवून घेतले. त्या वेळी श्रीसद्गुरू बाबा महाराज सहस्रबुद्धे मठाजवळील धुमाळ बिल्डिंगमध्ये राहात असत व मठात दिवसातून दोन वेळा तरी दर्शनाला येत असत.

श्रीमहाराज मठात आल्यावर दोन-तीन दिवसात घडलेली ही गोष्ट आहे. श्रीबाबा महाराज नित्याप्रमाणे मठात येऊन सर्व देव-देवतांची दर्शने घेऊन, वासुअण्णा ज्या आपल्या नेहमीच्या जागी जिन्याजवळ बसले होते तेथे आले. तेथेच जवळ श्रीमहाराज वासुअण्णांच्या सांगण्याप्रमाणे 'रामहृदय' वाचत बसले होते. त्याना एकदम हाक मारून श्रीबाबा म्हणाले, ''काय विठोबा? वडिलांना न सांगता रत्नागिरीहून पळून आलास काय?'' व लगेच वासुअण्णांकडे बोट करून श्रीमहाराजांना म्हणाले, ''विठोबा, हे मला अक्कलकोट (स्वामींच्या) स्वरूपात बघतात.''

श्रीमहाराज श्रीबाबांकडे पाहू लागले आणि पाहतापाहता त्यांना श्रीबाबांच्या जागी अक्कलकोट-निवासी श्रीस्वामी समर्थांची तेज:पुंज मूर्ती दिसू लागली. श्रीमहाराज देहभान विसरून ते अपूर्व दृश्य डोळ्यात साठवू लागले.

◆◆◆

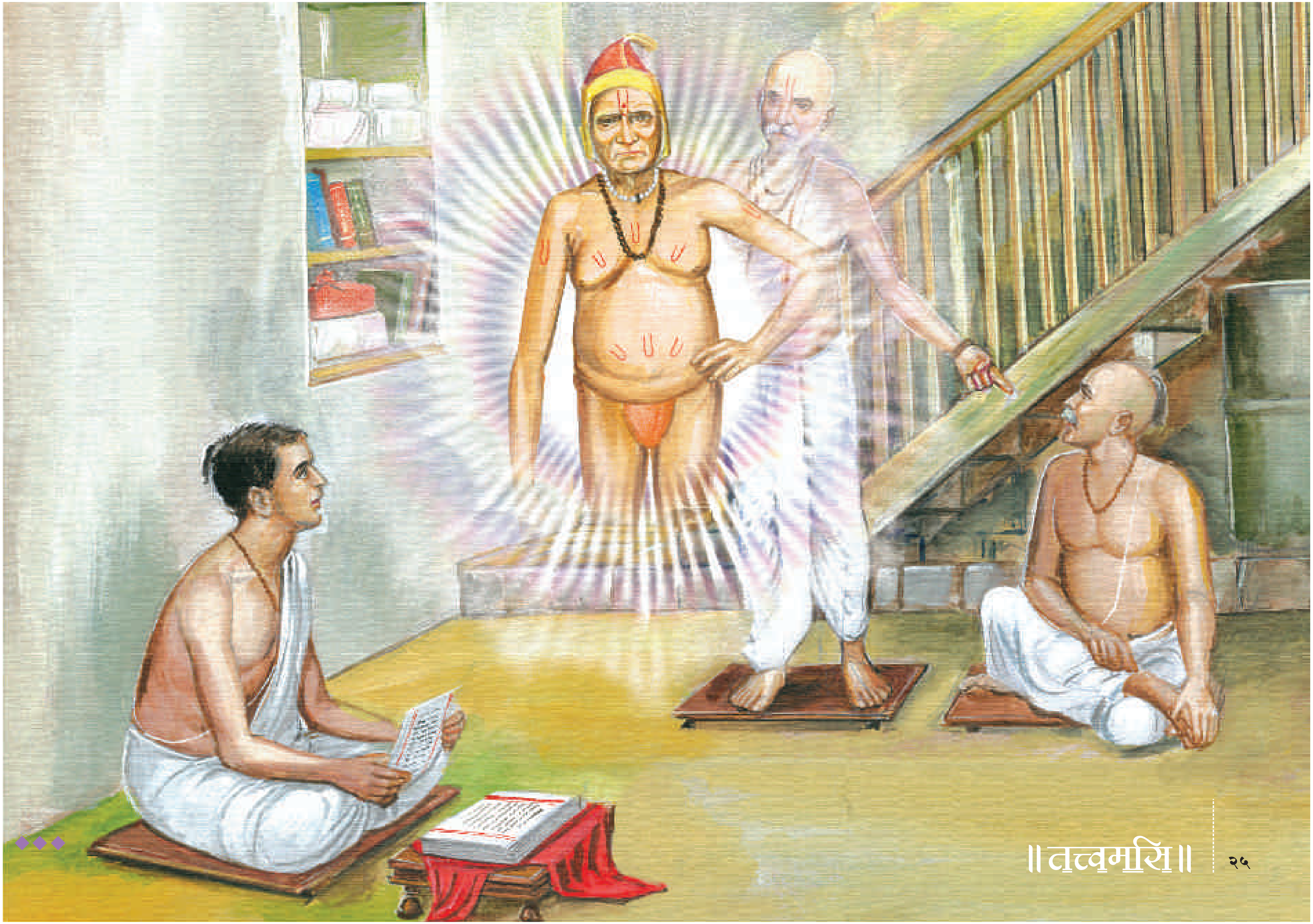

हा सोमणी घराण्याचे वास्तव्य रत्नागिरी तालुक्यातील
सोमेश्वर या गांवी आहे. या गांवातून काजळी नदी म्हणजे
भाट्याची खाडी वहाते. नदी पासून च फर्लांगावर सोमणी
यांचे घर आहे परंतु परडे [illegible] आहे
गावांत देव श्री सोमेश्वर महादेवाचे स्वयंभु स्थान आहे. ग्राम
देवता रवळनाथ, निरुबाई, पावनाई, मावळ, भराडीण वगैरे आहे
१) श्री गोविंद दाजी सोमणी पोस्टात ओव्हरसिअर होते
आहेत व नोकरी कर्नाटकात केली. त्यांस पेन्शन ३०रु होते.
पेन्शन घेऊन घरीच एकांतात रहात. त्यांनी [illegible] केली
पहिल्या बायकोस एक मुलगा व एक मुलगी आणि दोन्ही वारली.
दुसरी बायको भागुबाई हिला मुलगा झाला, वारला व फक्त
एक मुलगी नर्मदा शिल्लक आहे ती रत्नागिरी तालुक्यातील
शिरगांवी श्री. माटे उपनावाच्या भिक्षुक घराण्यांत दिलेली
आहे तिला मुलगे व मुली आहेत ही हकीकत [redacted] यांनी
श्री गोविंद दाजी सोमणी हे विनोबाचे चुलते आता वय
८८ वर्षे असेल. कारण आता ही विनोबाचे आईची [illegible]
कारण आता ही शिरगांव येथे आगाशे हेच [illegible] घरा-
ण्यांत दिली. हिला व मुलगे १) कृष्ण, गंगाधर (२) लक्ष्मण हरी
हिचे लग्नानंतरचे नांव नारायणी हिला मुली (१) [illegible] (२) [illegible]
(३) पेसू (४) भमू (५) रंगू (६) आणि ही दोन वर्षे पूर्वी [illegible]
८८ व्या वर्षी शिरगांव [illegible] रत्नागिरी येथे वारली फार राम
भक्त होती हिला मुलगा गंगाधर पेन्शनर सध्या आहे मुंबईस
माटुंगा येथे राहतात दुसरा मुलगा लक्ष्मण नारायण आगाशे
(P.W.D.) पेन्शनर शिरगांवात घरी असतो. [redacted] आई बरोबर आम्ही
येणे आले ही शिरगांव येथेच आगाशे [illegible] दिलेली होती
बाल विधवा आणि डोक्यावर [illegible] होती [illegible]
देवभक्त होती याबाबत ८० वर्षांपूर्वी सोमेश्वर येथे सोमणी
यांचे घर पाहिले.

स्वातंत्र्यवीर वि. दा. सावरकर यांची भेट

स्वातंत्र्यवीर विनायक दामोदर सावरकर इ.स.१९२४ ते १९३७ या काळात रत्नागिरी येथे ब्रिटिश सरकारच्या स्थानबद्धतेत होते. या काळात त्याना कोणत्याही राजकीय हालचाली करण्यास परवानगी नव्हती. परंतु अस्पृश्यता निवारण, सहभोजने आदी सामाजिक कार्य ते रत्नागिरी मुक्कामी मोठ्या धडाक्याने करीत होते आणि त्या मिषाने समाजातील चळवळ्या तरुण देशभक्तांचे संघटन करून त्याद्वारे गुप्तपणे क्रांतिकारक हालचालीही करीत होते .

श्रीमहाराज प्रखर राष्ट्रभक्त होते. गुलामगिरीतून आपल्या मातृभूमीची सुटका करण्यासाठी चाललेल्या क्रांतिकारक गुप्त चळवळीत ते सावरकरांच्या मार्गदर्शनाखाली शाळकरी वयातच दाखल झाले होते. नऊ वर्षे खादी परिधान करीत होते. पोलिसांचा ससेमिरा चुकविण्यासाठी शेकडो मैलांची पायपीट केली.

हे देशसेवेचे व्रत देशाला स्वातंत्र्य मिळाल्यावरही सुरूच राहिले. श्रीमहाराजांनी राष्ट्र उभारणीच्या दृष्टीने अनेक विधायक उपक्रम हाती घेतले आणि समाजसेवेचे आपले व्रत अखंडपणे चालवले. तसेच अन्यत्र चाललेल्या समाजोपयोगी चांगल्या उपक्रमांच्या पाठी ठामपणे उभे राहिले.

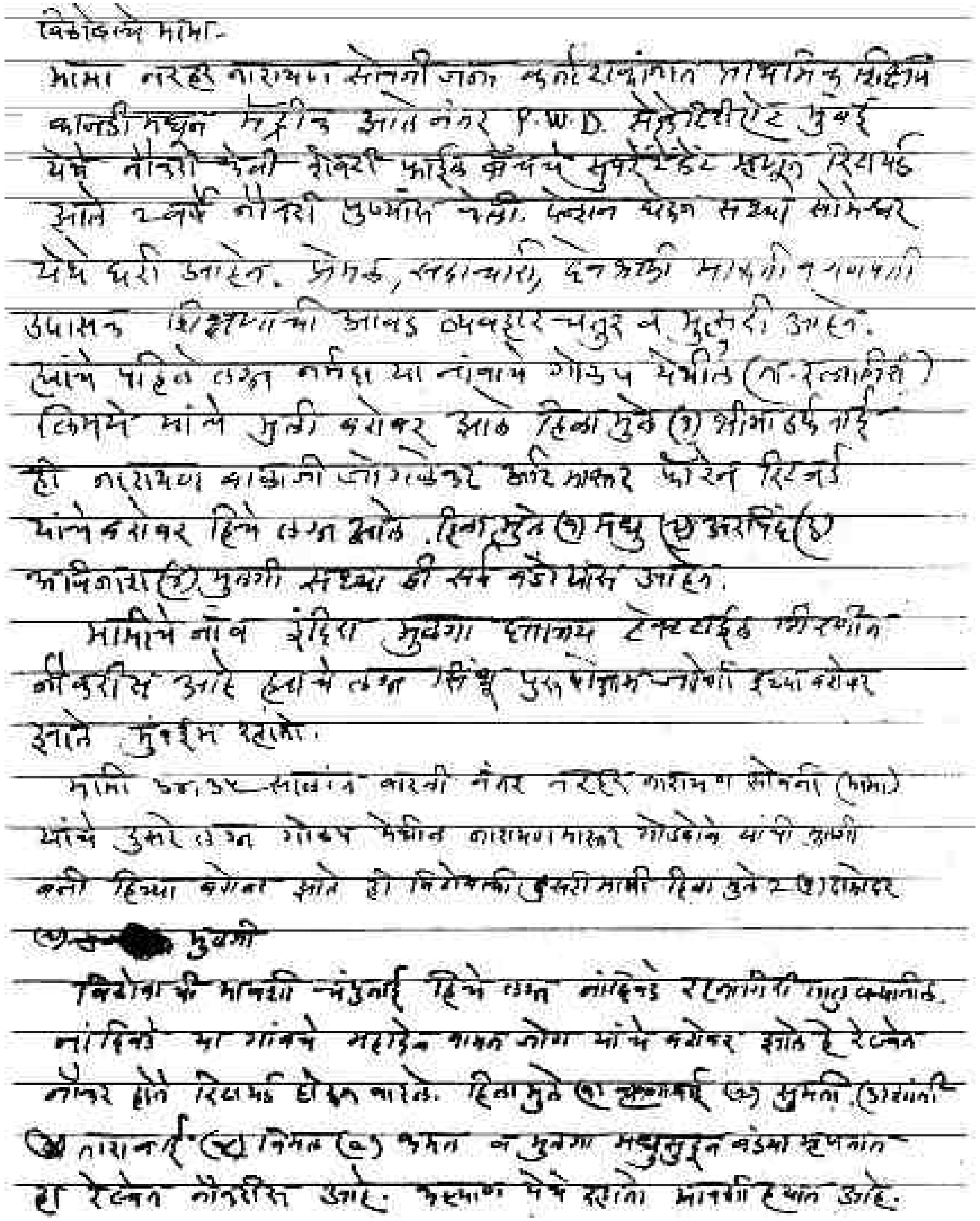
बिकोबाचे मामा-
मामा नरहरि नारायण सोमणी जन्म [illegible] प्राथमिक शिक्षण
कॉलेज मधून मॅट्रिक झाले नंतर P.W.D. सेक्रेटरीएट मुंबई
येथे नोकरी केली शेवटी फाईल कॅंपचे सुपरिंटेंडेंट म्हणून रिटायर्ड
झाले २ वर्षे नोकरी मुदतवाढ केली. पेन्शन घेऊन सध्या सोमेश्वर
येथे घरी आहेत. प्रेमळ, सदाचारी, [illegible] गणपती
उपासक [illegible] आवड व्यवहार चतुर व मुत्सद्दी आहेत.
त्यांचे पहिले लग्न नर्मदा या नांवाने गोळप येथील (जि. रत्नागिरी)
[illegible] मुली बरोबर झाले हिला मुले (१) [illegible]
ही [illegible] जोगळेकर [illegible] रिटायर्ड
यांचे बरोबर हिचे लग्न झाले. हिला मुले (१) मधु (२) अरविंद (३)
[illegible] (४) मुलगी सध्या ही सर्व मोठी आहेत.
मामीचे नांव इंदिरा मुलगा दत्तात्रय टेक्स्टाईल मिलमध्ये
नोकरीस आहे त्याचे लग्न [illegible] पुरुषोत्तम जोशी [illegible] बरोबर
झाले मुंबईस रहातो.
मामी [illegible] साली वारली नंतर नरहरि नारायण सोमणी (मामा)
यांचे दुसरे लग्न गोळप येथील नारायण भास्कर गोडबोले यांची मुलगी
[illegible] हिच्या बरोबर झाले ही बिकोबाची दुसरी मामी हिला मुले २ (१) दामोदर
(२) [illegible] मुलगी
बिकोबाची मावशी अंबुताई हिचे लग्न नांदिवडे रत्नागिरी [illegible]
नांदिवडे या गांवचे महादेव [illegible] जोगळेकर यांचे बरोबर झाले हे रेल्वेत
नोकर होते रिटायर्ड होऊन वारले. हिला मुले (१) [illegible] (२) सुमती (३) [illegible]
(४) ताराबाई (५) विमल (६) [illegible] व मुलगा [illegible] बंडा म्हणतात
हा रेल्वेत नोकरीस आहे. [illegible] येथे रहातो [illegible] आहे.

ऐन तारुण्यातील पोमेंडीतील दिवस

वडिलांच्या मृत्यूनंतर तेराव्याच दिवशी घरातील भांडणामुळे आजोळी सोमेश्वर येथे राहायला गेलेले श्रीमहाराज सहा महिन्यानंतर पुन्हा पोमेंडीला राहायला आले आणि संसाराच्या कामाला बंधूंबरोबर हातभार लावू लागले. या काळात श्रीमहाराजांचा अनेक क्षेत्रात संचार चालू होता. क्रांतिकार्य गुप्तपणे सुरू होतेच. याच दिवसात चित्रकलेचे वेड लागले होते. घरी स्वत: गणपतीच्या मूर्ती तयार करून मूर्तिकला आत्मसात करणे चालले होते. नैसर्गिकरीत्या अंगी असलेली काव्य प्रतिभा हळूहळू विकसित होत होती. पोथ्या-पुराणे, धर्मग्रंथ यांचा अभ्यास होत होता. भगवद्गीता खास अभ्यासाचा विषय होता. साहजिकच प्रवचन-कीर्तनाची गोडी लागली होती. कीर्तन प्रवचन हे लोकशिक्षणाचे महत्त्वाचे आणि सुलभ साधन आहे हे लक्षात घेऊन पोमेंडीच्या रामजन्माच्या उत्सवाच्या निमित्ताने स्वत: कीर्तन करण्यास आरंभ केला होता.

उत्सवांच्या निमित्ताने कोकणात नाटके करण्याची प्रथा आहे. श्रीमहाराजांनी अनेक नाटके बसविली, त्यात भूमिका केल्या. अगदी स्त्री भूमिकाही केल्या. दिग्दर्शन केले.

या पोमेंडीच्या वास्तव्याच्या काळात घरच्या शेतात श्रीमहाराजांनी खूप कष्ट उपसले. शेतात अनेक प्रयोग केले. नवनवी पिके घेतली. कोकणात कधी कोणी न केलेला भाजीपाला पिकविला. स्वत: नांगर धरला. मात्र सावत्र बंधूंना घरात नकोसा वाटू लागल्यामुळे १९३४-३५ साली मुंबईला नोकरीसाठी प्रयाण केले. उत्सवासारख्या कारणाने पोमेंडीला येणे होत होते, परंतु १९४७-४८ साली नाटकावरून काही मतभेद झाले आणि तेव्हापासून पुन्हा श्रीमहाराज पोमेंडीला कधीही परतले नाहीत.

◆◆◆

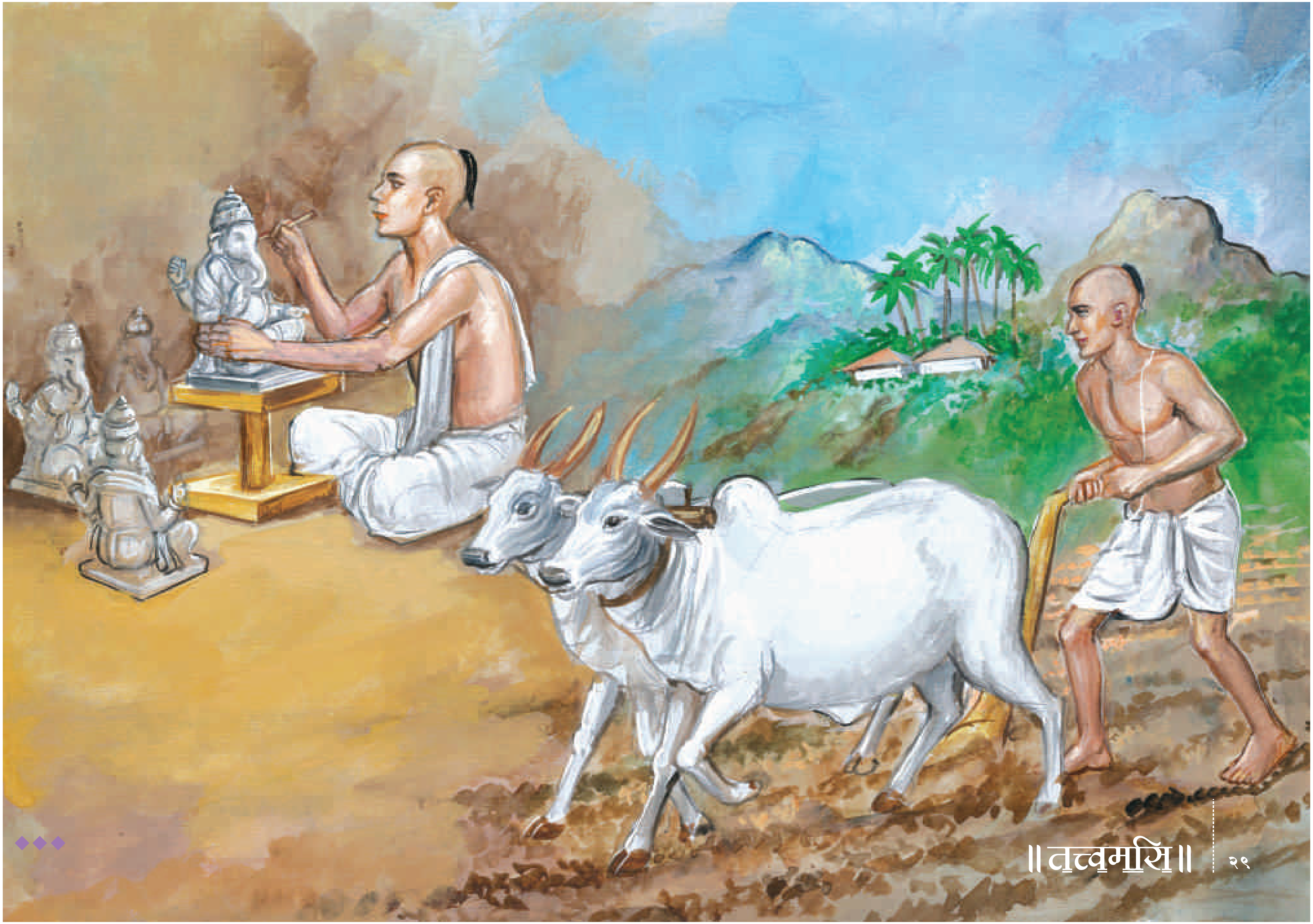

मावशी नं. २ द्वारका हिचे लग्न दापोली तालुक्यातील आसूद येथील लक्ष्मणराव किनरकर यांचे बरोबर झाले हे नंतर ऑफिस मध्ये नोकरीस होते. लग्न झाल्यावर ४ वर्षांनी वारले [illegible] येथे आहे. हिला मुलगा एक विष्णु लक्ष्मण किनरकर उर्फ भाऊ हा मुंबईस टेलीग्राफ ऑफिस मध्ये नोकरीस आहे. लग्न झाले. मावशी हयात आहे.

मावशी नं. ३ काशी हिचे लग्न रत्नागिरी तालुक्यातील सोमेश्वर येथील महादेव नारायण [illegible] यांचे बरोबर झाले हे पटवर्धन हायस्कूल मध्ये नोकरीस होते. त्यांना रिटायर्ड [illegible] मुले (१) दुर्गा (२) मालतीबाई (३) विष्णू. सर्वांची लग्ने झाली. मुलगा [illegible] बी. [illegible] झाले मुंबई येथे नोकरीस आहे.

श्रीबाबांची आई गंगू हो गणेश विष्णु जोशी यांची दुसरी कन्या सासरचे नाव जानकी हिच्या पोटी श्रीबाबांचा जन्म झाला सन [illegible] लहानपणी [illegible], लहानपणापासून देवभक्त प्रथम [illegible] मारुती उपासना नंतर दत्त उपासना सुरू केली. आणखी श्री बाबांचे श्रीसद्गुरु बाबा महाराज [illegible]. रत्नागिरी येथे [illegible] पाहिल्यापासून गुरु करिता जाणीव [illegible] लागली. मराठी पहिली यत्ता सोमेश्वर येथे झाली. मराठी दुसरी ते पाचवी रत्नागिरी येथे शाळा नं. २ मध्ये नंतर इंग्रजी १ ते ३ रत्नागिरी येथे पटवर्धन मिडल स्कूल मध्ये इंग्रजी [illegible] सरकारी हायस्कूल रत्नागिरी आई वडिलांकडून [illegible] मिळाली. शांत स्वभाव, [illegible] (लहानपणी) जन्मजात काव्याची आवड व स्फूर्ती [illegible] व पूजेची आवड [illegible], [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] जन्मानंतर [illegible] आई [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] उपदेश [illegible]

दत्ता सोवनींच्या मुंजीत मंगलाष्टक गाईले

श्रीमहाराजांचे मामा श्री. नरहर नारायण सोवनी यांचे चिरंजीव दत्ता यांची २ फेब्रुवारी १९४६ रोजी महाराजांच्या आजोळी सोमेश्वरला मुंज झाली. त्या प्रसंगी श्रीमहाराजांनी आपल्या मामेभावाला एक अगदी वेगळा आहेर केला. श्रीमहाराजांनी एक सुंदर मंगलाष्टक रचिले. ते सुंदर अक्षरात लिहून काढले. त्या कागदावर सुंदर वेलबुट्टीची चौकट काढली आणि मंडपात मुंजीच्या वेळी उभे राहून खड्या आवाजात त्या मंगलाष्टकाचे गायन केले. १९४६ साल. पारतंत्र्याचे दिवस. या मंगलाष्टकात श्रीमहाराजांनी श्रीराम, श्रीहनुमंत, समर्थ रामदास स्वामी, छत्रपती शिवाजी महाराज, श्रीस्वामी समर्थ यांना प्रथम वंदन केले